

MAROSFALVI ANTAL

"ANGYALI" TÖRTÉNET A NOVAI DORFFMAISTER-FÉLE SZENT PÉTER-SZENT PÁL-OLTÁRKÉP RESTAURÁLÁSA

A restaurátorműhelyből látszik igazán, hogy egy műtárgy, esetünkben egy oltárkép milyen kiszolgáltatott. Amint az alkotó kezéből kikerül, környezete határozza meg további sorsát. A tárgyi, fizikai hatások kiszámíthatók, az idő, a matéria természetes tulajdonságai törvényszerűen teszik dolgukat. Ám az emberi környezet még oly becses műkincs életében is számtalan drámai, néha humoros vagy érthetetlen megpróbáltatásoknak okozója.

A Zala megyében fekvő, a Szombathelyi Egyházmegyéhez tartozó Nova község katolikus templomában áll egy mellékoltáron Dorffmaister István jeles festménye, a Szent Péter és Szent Pál elfogatását ábrázoló oltárkép.

1779. augusztus 10-én kelt az a német nyelvű írásos szerződés, amely a nagy egyház-, templom- és városépítő Szily János püspök és Stephan Dorffmaister akadémiai festő közt kötött. A tízpontos szerződés nyolcadik pontja: *"in der mittlern Kupl auf Seitten des Evangely d. H. Kreutz Altar, auf die Epistels Seitten der H. Petri, und Pauli."*

Az oltárkép, korának ízlése szerint, mozgalmas barokk ikonográfia. A két szent apostol egymáshoz hajolva az égre tekint, kezük bilincsből, a bilincs kötelét és láncait két martalóc tartja. Mögöttük egy másik ifjú az S.P.Q.R. (Senatus populo que Romano - A római szenátus és a nép) táblával, amely az akkori római birodalom hatalmát jelképezi. Az előtérben egy izmos ács(?) Péter durván ácsolt keresztjét készíti elő, mellette a földön a kulcsok és Pál attribútuma: a piros palást és a kard. A főalakok felett két gyermekangyal lebeg, és itt kezdődik a tragikomédia.

De előbb térjünk vissza az 1779-es évhez, amikor a festő a megbízásnak eleget téve ott ült vagy állt az üres vászon előtt, tépelődött, keresve a festői megoldást, másutt könnyedén, rutinszerűen, magabiztosan alakította a kompozíciót, míg úgy látta, kész; a két vértanúszent, a mellékalakok, az elfogatáshoz illő drámai felhők - de a két angyal nélkül! Így is maradt a kép a templomban 133 éven át.

Nem tudni, ki, és nem tudható meg már soha, hogy miért, 1912-ben a képre két iszonyú ronda angyalkát festett.

A Szent Péter - Szent Pál elfogatása című oltárkép a helyreállítás megkezdése előtti állapotban

Az oltárkép restaurálás után

A festmény feszítőkeretének hátoldalán található egy felragasztott vasúti szállítójegy, amely szerint a szombathelyi vasútállomásról Bak vasútállomásra küldték a minden bizonnyal nem eredeti vakkeretet. Ekkor történhetett az oltárkép "restaurálása", vagyis számtalan szakszerűtlen javítás(?), kittelés, átfestés, új vakkeretre szegezés. E munkáról írás, restaurátor munkanapló nem maradt fenn, de a beavatkozást egyértelmű jelek tanúsítják. Ekkor kerülhetett rá a képre a két angyal is. Vajon az akkori megbízó, vagy a hívek, talán a túlbuzgó "restaurátor" felelős a szigorú restaurátoretikai szabály megszegéséért, miszerint az eredetin változtatni nem szabad. Hogy milyen a két angyal, ítélje meg az olvasó, de hogy Dorffmaister akarva sem tudott volna a novai templom gyönyörű együttesébe, oltárképre ilyen csúfságot festeni, az biztos.

*

Elégé edzett vagyok értékes festmények pusztulásának látványában, de amikor 1993 nyarán elhívott Novára Molnár János plébános úr - ma már a szombathelyi Olad városrész plébánosa - az oltárkép helyreállítását megbeszélni, megdöbbentem a kép láttán.² Egyrészt a már említett két angyaltól, másrészt a kép általános állapotától. A festmény az említetteken kívül is öregedett, sérült és szennyeződött.

A festmény alsó sávja, ahol a vászon teljesen elpusztult

Ez a képrészlet kiegészítés és rekonstruálás, helyreállítás után

Szmrecsányi Mária 1935-ben kelt, *A novai templom és falképei* című tanulmányában ezt írja: *"Péter és Pál oltárának képe szintén Dorffmeister alkotása. A képnek színei azonban annyira tönkrementek és elsötétültek, hogy az egyes alakok már alig kivehetők, csak itt-ott tűnik fel egy-egy zöld vagy piros színfolt..."* (Itt jegyzem meg, hogy az írásban előforduló névváltozat - Dorffmeister - nem véletlen, a festő maga is váltakozva, e-vel vagy a-val írta nevét.)

Ezek után az oltár felett éveken át szivárgott be az esővíz egy törött ablakon át, és a lemállott nedves vakolatot a festmény vászna gyűjtötte fel. Egy szemtanútól tudom, hogy még néhány évvel előtte (Molnár plébános úr ott-tartózkodása előtt) zsákszerűen kidomborodott a kép alsó része, amitől aztán a vászon alsó 20-30 centiméteres sávja teljesen elrothadt. A lúgos kémhatású homokmassza, a hanyagság, az akkori társadalmi légkör (közöny?, politika?) a végső pusztulásig juttatta ezt a becses művet.

Az oltárkép ezek után azonnal bekerült a Szombathelyi Képtár restaurátorműhelyébe. A nyilvánvalóan szakszerűtlen átfestéseket, a két angyal hiteltelenségét, a lepusztult mű állapotát immár a kötelező feltárással, vizsgálatokkal és dokumentációval igazoltam. A színesfénykép-felvételek, a részletes állapotleírás mellett az oltárkép esetében további bizonyító erejű vizsgálat az ultraviola-megvilágítás, illetve az infravörös rétegvizsgálat és fényképezés. Ezek egyértelműen igazolták, hogy Dorffmeister nem festett a képre angyalokat, továbbá kimutatható volt minden más átfestés, kitömő kittelés és változtatás.

A minden bizonnyal 1912-ben ráfestett csúnya

Eredeti dorffmeisteri angyalfigurák után rekonstruált képrészlet

Az egész templom, így az oltárkép is műemléki felügyelet alatt áll. A festmény helyreállítása csak az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (OMH) engedélyével történhetett. A munkaterv részletes elkészítésében különös szerepet kapott a két angyal sorsa. Mi legyen velük? Egyfelől áll az OMH szigorú

szabályrendszere, másfelől a megrendelő-tulajdonos egyházközség, tehát a hívők és a restaurátori etika.

Nos, a döntés nem nélkülözi a humort. Molnár plébános úr így tolmácsolta a hívők, mondhatni a tulajdonosok véleményét: 1912 óta így függött a kép a templomban, a legöregebb novai is angyalokat látott a képen. Ha most költenek a helyreállításra, és utána még angyalok sem lesznek rajta, hát mi lesz?

Az OMH határozata, egyben hatósági előírása a fentieket figyelembe véve így szólt: "...a dokumentációban rögzített javaslatokat elfogadjuk azzal a módosítással, hogy a kép oromcsoportját változatlanul kell hagyni, lebontani nem szabad." (Az oromcsoport alatt a két angyalt kell érteni.)

Nos, már most mit tegyen a restaurátor? Mondhatom, ez a feladat szinte kalandos fordulatával gyakorlatom eddigi legkedvesebb élményével ajándékozott meg. Analógiákat kerestem, hasonló dorffmaisteri alakokat. Kutakodásom során eljutottam Dobri Máriához, az Egyházmegyei Könyvtár őréhez, aki emlékeztetett arra, hogy a püspöki palota Sala Terrena termében a mennyezeten "nyüzsgönek" a Dorffmaister-puttóangyalok.

Nyolc-tíz angyalfigurát fényképeztünk a mennyezetről. Ezek fejtartását, láb- és kézmozdulatát, arcocskájuk báját felhasználva, összeoperálva, de az oltárkép angyalainak méreteit, helyét, mozdulatait megtartva, "dorffmaisteresítettem" a két figurát a csúfságok eltávolítása után. Az eredményt a mellékelt fotó mutatja. Az eljárást részletes dokumentáció rögzíti az utókor számára, nem tagadva a kompromisszumos megoldást.

Az oltárkép helyreállítása e kivételes megoldáson túl már a megszokott munkafolyamatok alkalmazásával folytatódott. Új feszítőkeret (vakkeret) készült a szuvas, gyenge helyett, a kép alsó részén elpusztult vászon helyére hasonló szálirányú lenvászon-foltbeültetés került. Az egész képet hátoldali újrávaszonozással (dublírozással) kellett megerősíteni, miközben a nedvességtől penészes alapozóréteget vákuumasztalon viaszgyanta emulzióval konzerváltam. Ezek után a vegyszeres tisztítás, az eredeti színek kiszabadítása a két évszázados gyertyakorom és porréteg alól, és a már említett átfestések eltávolítása következett.

Nem mindennapi feladat volt az alsó képrész teljesen elpusztult részleteinek "kitalálása", rekonstruálása. Ebben segített, hogy a vörös színű palástból legalább színmintányi darabka, a kadból pedig a markolat és egy ujjnyi darabka felismerhetően megmaradt.³

Dorffmaister minden festményére ráírta nevét és az évszámot. Szinte bizonyos hogy ezen a képen is rajta volt valaha, de pontosan az az alsó sáv pusztult el, ahol gyakorlata szerint a szignó állt.

Egy ilyen mentés a restaurátor életében mindig nagy élmény, alkalom az egyedi problémák megoldására, szakmai konzultációkkal, a felelősség megosztásával, de sok egyéni leleménnyel. Mindezek gyümölcse, hogy Nova szép templomában - amely arról nevezetes, hogy a falképeket, freskókat és díszítő elemeket mind egy kéz, egy műhely alkotta - a *Szent Péter és Szent Pál elfogatása* című oltárkép remélhetőleg most már sokáig gyönyörködteti az odalátogatókat. Munkám akkor igazán örömteli, ha a szemlélő semmit sem sejt abból - hacsak a jelen beszámolót el nem olvassa -, milyen kálváriája volt a képnek.

JEGYZETEK

1. Az oltárkép címe: Szent Péter-Szent Pál elfogatása (1779). Olaj, vászon, 220 x 110 cm
2. A helyreállítás költségeit a novai plébánia viselte.
3. Az oltárkép restaurálása 1993. június 8-tól augusztus 23-ig tartott.